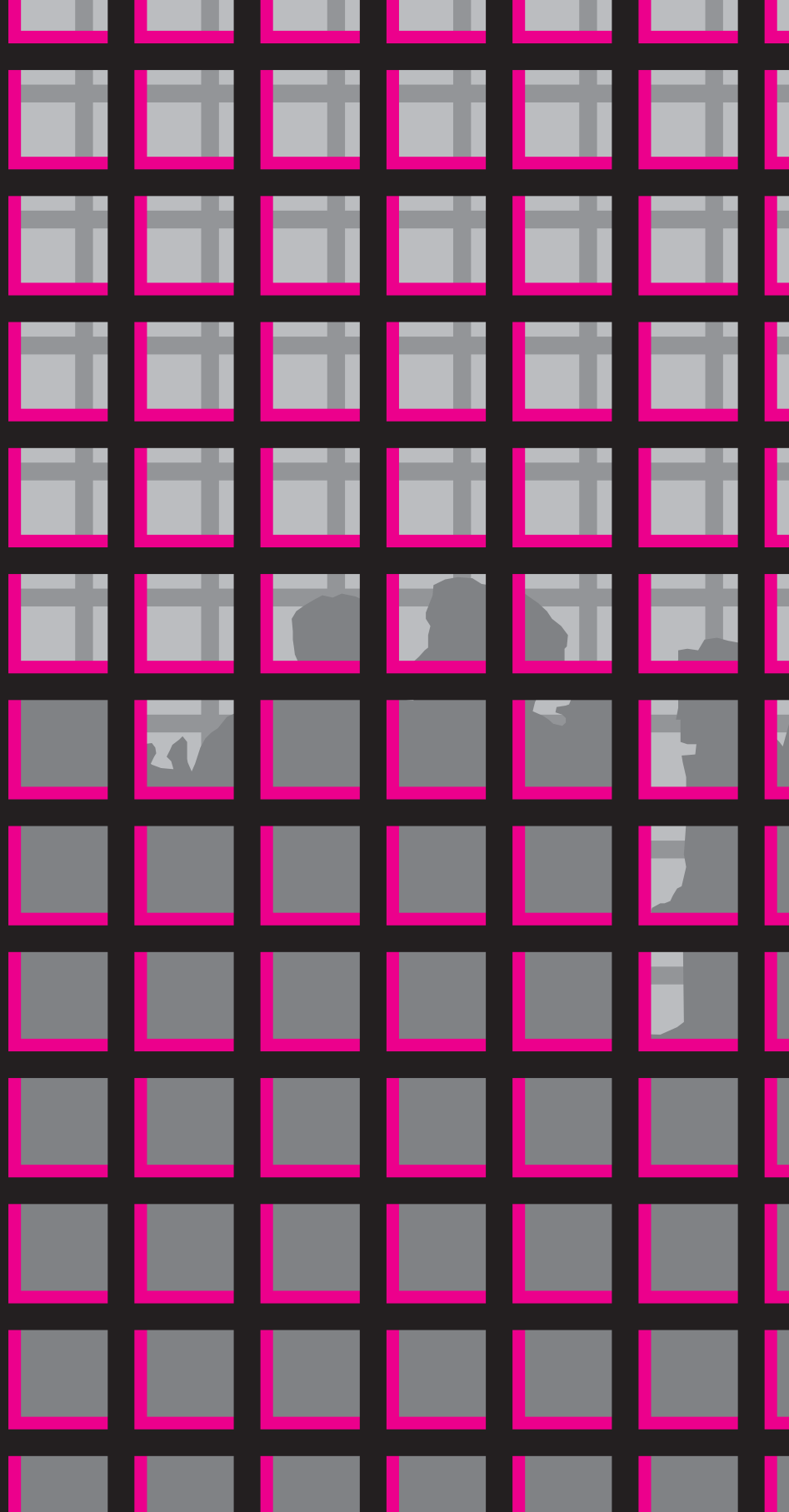

„HATVANAS ÉVEK” MAGYARORSZÁGON

Tanulmányok
Szerkesztette RAINER M. JÁ NOS

„HATVANAS ÉVEK”
MAGYARORSZÁGON

„HATVANAS ÉVEK” MAGYARORSZÁGON

TANULMÁNYOK

Szerkesztette
RAINER M. JÁNOS

1956-os Intézet
Budapest, 2004

AZ 1956-OS MAGYAR FORRADALOM
TÖRTÉNETÉNEK DOKUMENTÁCIÓS
ÉS KUTATÓINTÉZETE-KÖZALAPÍTVÁNY

A KÖTET MEGJELENÉSÉT

A NEMZETI KUTATÁSI ÉS FEJLESZTÉSI PROGRAM (5/151/2001) TÁMOGATTA

SZERKESZTETTE

RAINER M. JÁNOS

KÖNYV- ÉS CÍMLAPTERV

MOLNÁR ISCSU ISTVÁN

© 1956-OS INTÉZET

© BARÁTH MAGDOLNA • BEKE LÁSZLÓ • GERMUSKA PÁL • HORVÁTH SÁNDOR • KALMÁR
MELINDA • KOVÁCS GÁBOR • MOLNÁR ISCSU ISTVÁN • PÉTERI GYÖRGY • PRAKFULVI ENDRE
• RAINER M. JÁNOS • SÁRKÖZY RÉKA • STANDEISKY ÉVA • SZABÓ CSABA • TISCHLER JÁNOS •
TÓTH ESZTER ZSÓFIA • VALUCH TIBOR • VARGA BALÁZS • VARGA ZSUZSANNA

TARTALOM

7 ELŐSZÓ

MAGYARORSZÁG KÖRÜL A VILÁG

RAINER M. JÁNOS

11 A „HATVANAS ÉVEK” MAGYARORSZÁGON ➔
(Politika)történeti közelítések

BARÁTH MAGDOLNA

31 MAGYARORSZÁG ÉS A SZOVJETUNIÓ ➔

SZABÓ CSABA

63 MAGYARORSZÁG ÉS A VATIKÁN ➔
Egyházpolitika a hatvanas években

REFORMOK ÉS REFLEXIÓK

VARGA ZSUZSANNA

99 ILLÚZIÓK ÉS REALITÁSOK
AZ ÚJ GAZDASÁGI MECHANIZMUS TÖRTÉNETÉBEN ➔

GERMUSKA PÁL

126 A HADITECHNIKAI TERMELÉS ÉS AZ ÚJ GAZDASÁGI MECHANIZMUS ➔

KALMÁR MELINDA

161 AZ OPTIMALIZÁLÁS KÍSÉRLETE ➔
Reformmodell a kultúrában 1965–1973

KOVÁCS GÁBOR

198 FORRADALOM, ÉLETMÓD, HATALOM, KULTÚRA ➔
A politikai gondolkodás jellemzői a hatvanas években

ÜZEMI HÉTKÖZNAPOK – ODAFENT

TISCHLER JÁNOS

239 AZ ONÓDY-ÜGY, 1964 ➔

- STANDEISKY ÉVA
272 BOMLÁS ➔
A hatalom és a kulturális elit
- PÉTERI GYÖRGY
318 PIRRUSZI GYŐZELEM ➔
A „MEGÉV-ügy” és a politikai stílus változása a hosszú hatvanas években

NAGYÍTÁS

- MOLNÁR ICSU ISTVÁN–RAINER M. JÁNOS–SÁRKÖZY RÉKA
339 A HATVANAS ÉVEK VILÁGA ➔

ÜZEMMENET – LENT

- TÓTH ESZTER ZSÓFIA
357 A FOGYASZTÁS ÁBRÁZOLÁSA
MUNKÁSOK ÉS MUNKÁSNŐK ÉLETÚT-ELBESZÉLÉSEIBEN ➔
- VALUCH TIBOR
386 A HOSSZÚ HÁZTÓL A KOCKAHÁZIG ➔
A lakásviszonyok változásai a magyar falvakban a hatvanas években
- HORVÁTH SÁNDOR
408 HULIGÁNOK, JAMPECOK, GALERIK ➔
Fiatalok szubkultúrái a hatvanas években

MAGYARORSZÁG VILÁGA

- VARGA BALÁZS
427 PÁRBESZÉDEK KORA ➔
Történelmi reflexió a hatvanas évek magyar filmjeiben
- BEKE LÁSZLÓ
447 MAGYAR MŰVÉSZET A HATVANAS ÉVEKBEN ➔
- PRAKFAKALVI ENDRE
474 A HATVANAS ÉVEK ÉPÍTÉSZETÉRŐL ➔
- 507 Rövidítések ➔

ELŐSZÓ

Kötetünk egy csaknem négy éve, 2000-ben megkezdett gondolkodási folyamat, majd a nyomában megindult kutatás összegzése. A Nemzeti Kutatási és Fejlesztési Program támogatásával folytatott munka a „hatvanas évek” magyarországi történéseinek történettudományi eszközökkel való vizsgálatát tűzte ki célul. A program ebben a formájában befejeződött, így akár azt is írhatnánk, hogy a kutatás eredményeit tartalmazó kötet valamiféle lezárás. Ez azonban nem lenne teljesen igaz. Egyrészt mindvégig úgy fogtuk fel azt, amit csináltunk mint műhelymunkát, amely ugyan támaszkodik bizonyos előzményekre (az irodalomjegyzékek meggyőzően tanúsítják, hogy a „hatvanas évekre” vonatkozólag az elmúlt másfél évtizedben Magyarországon is komoly és eredményes forrásfeltárás és történeti kutatómunka folyt), de nem lép fel azzal az igénnyel, hogy végleges képet adjon tárgyáról. Munkánk eredményeit folyamatosan a szakmai és a szélesebb közönség elé tártuk,¹ s a mostani könyv sem áll önmagában – a vele egy időben megjelenő, a „hatvanas évek” emlékezetét az utolsó tizenöt-húsz évben készült életútinterjúk részleteivel megidéző kötettel együtt „érvényes”.² Nyilvánvaló, hogy ez a könyv még rövid időre sem zárja le a hatvanas évekkel kapcsolatos kutatómunkát és történeti diskurzust, hiszen az csak mostanában kezdődött.

Célkitűzésünk éppen az volt, hogy a vizsgálatok kezdeti szakaszában felmérést készítsünk a korszak problémáiról, olyan időszakban, amikor már folyik ugyan történeti kutatás, de a „hatvanas évekről” szóló megállapítások nem szilárdultak nagy, kánonjellegű megállapításokkal teli történetekké. A problémák természetesen számosak, és a jellegük nagyon különböző. Csak néhány példát kiragadva az alább sorjázó tanulmányokból: a klasszikus történeti források jelentős része egyáltalán nem, vagy csak részlegesen hozzáférhető; az 1945 utáni magyar történelem, azon belül a Kádár-korszak belső periodizációja bizonytalan; ugyanez mondható el azokról

¹ Lásd Kőrösi Zsuzsanna–Standeisky Éva–Rainer M. János (szerk.): *Évkönyv 2001. IX. Magyarország a jelenkorban*. Budapest, 2001, 1956-os Intézet. 9–130. p.; Rainer M. János–Standeisky Éva (szerk.): *Évkönyv 2002. X. Magyarország a jelenkorban*. Budapest, 2002, 1956-os Intézet. 9–190. p.; Rainer M. János (szerk.): *Múlt századi hétköznapiak. Tanulmányok a Kádár-rendszer kialakulásának időszakáról*. Budapest, 2003, 1956-os Intézet. 385 p.; Rainer M. János–Standeisky Éva (szerk.): *Évkönyv 2003. XI. Magyarország a jelenkorban*. Budapest, 2003, 1956-os Intézet. 9–93. p.

² Molnár Adrienne (szerk.): *A „hatvanas évek” emlékezete*. Budapest, 2004, 1956-os Intézet.

a fogalmi keretekről, amelyeket az egyes megközelítések használnak. Talán még az is kérdés marad, egyáltalán jogosult-e a magyar történetben a „hatvanas évek” fogalmának használata. A legtöbb szerző e kötetben az „ötvenes évek” második felétől indítja vizsgálódását (legtöbbben 1956-tól), és az egységesen, irányadóan sohasem definiált Kádár-rendszer már kialakult, „üzemszerű” működésének időszakában zárja, a naptári értelemben vett hatvanas évek vége felé, de gyakran a hetvenes évek elején.

Noha a munka közösen folyt, és a résztvevők felfogása, gondolkodásmódja szükségszerűen hatott egymásra, a szervező elv elsősorban a vizsgált korszak azonossága volt. Lehetséges, új történeti narratívák megalkotására törekedtünk, történeti képeket javasoltunk az 1956-os forradalmat követő bő másfél évtizedről, a Kádár-rendszer megalapozásának és berendezkedésének időszakáról. A kötetben szereplő tanulmányok kétségkívül nem egyenletesen fedik le a majdan lehetséges történeti tablót. A szerzők megközelítése, történetírói módszere különbözik egymásétól. Abban talán mégis azonos, hogy tárgyát, a posztsztálini szovjet rendszer magyarországi, reformált változatának kialakulását és mindennapi „üzemmenetet” minden egyes szerző mint „a dolgot magát” vette szemügyre, nem a végkifejlet perspektívájából. „Összképet” – reményeink szerint – a tanulmányok összessége, az egyes szövegekből, egymáshoz való viszonyukból, vállalt, ütköztetett, vagy éppen látens ellentmondásaikból az olvasóban felmerülő kérdések alakíthatnak ki a magyarországi „hatvanas évekről”.

Az áttekinthetőség kedvéért, illetve azért, hogy a kérdések feltevését valamelyest segítsük, a tanulmányokat meglehetősen laza, szabad szerkezetű „fejezetekben” adjuk közre. Az első a „hatvanas évek” hazai eseményeit és az azokról kialakítható képet nagyobb történetek részeként próbálja ábrázolni. Ugyanezt teszi tulajdonképpen a második szerkezeti egység négy szerzője is, azzal a különbséggel, hogy mondandójuk az akkori idők legnagyobb hatású változására, az 1968-as reformra, illetve annak közvetlen következményeire összpontosul. A harmadik „fejezetben” a politikai élet hétköznapijaira vonatkozó esettanulmányok és elemzések olvashatók. A negyedik rész szerzői ugyanezeket a hétköznapiakat vizsgálják „hétköznapi” szereplőik hatvanas évekbeli életében, ismét csak nagyon eltérő nézőpontokból és módszerekkel. A két utóbbi „fejezet” között néhány tucat fénykép próbálja felmutatni a „hatvanas évek” mára jobbra elsüllyedt, más közegbe érve megváltozott épített környezetét, tárgyi kultúráját és emberi arcait. A kötetet a „hatvanas évek” kultúrájáról és művészetéről szóló néhány elemzés és áttekintés zárja.

Budapest, 2004. április

A szerkesztő

FELELŐS KIADÓ AZ 1956-OS INTÉZET-KÖZALAPÍTVÁNY FŐIGAZGATÓJA

FELELŐS SZERKESZTŐ TÖRÖK GYÖNGYVÉR

KÉZIRAT-ELŐKÉSZÍTŐ, KORREKTOR SZILASI ÉVA

NYOMDAI KIVITELEZŐ OPEN ART KFT.

FELELŐS VEZETŐ BARCZA ANDRÁS

ISBN 963 216 030 4

